

ХУДОЖНЄ МОДЕЛЮВАННЯ ОБРАЗІВ У СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ РОМАНІСТИЦІ

К. О. Шимченко, студентка групи ЛТМ-1-16-2.0д, VI курс, спеціальність «Філологія (освітня програма «Літературна творчість»»).

Науковий керівник: Л. В. Волошук, доцент кафедри української літератури і компаративістики, кандидат філологічних наук.

Стаття присвячена дослідженню специфіки художніх образів у сучасних романах «Із сьомого дна» Ярослави Бакалець і Ярослава Яріша та «Орлі, син Орлика» Тимура Литовченка. Увагу зацентовано на переосмисленні подій і образів української історії, ролі документальних матеріалів у художніх текстах.

Ключові слова: історичний роман, художній простір, історична достовірність, художній домисел.

Актуальність та доцільність дослідження. Українська історична романістика в усі часи окреслювалася потужним прагненням митців до художнього переосмислення минулого, узагальненням найзнаковіших подій буття нації, зверненням до маловідомих сторінок історії, осмисленням багатовікової боротьби за національний суверенітет. Сьогодні, коли відсутні будь-які обмеження та ідеологічні нашарування на висвітлення історичних подій, маємо унікальну можливість художньої реконструкції історичних епох, інтерпретації буття етносу, пробудження колективної уяви на забуте. Оригінальність запропонованої наукової розвідки пояснюється відсутністю досліджень художніх образів у романах «Орлі, син Орлика» Тимура Литовченка (2006 р.), «Із сьомого дна» Ярослави Бакалець і Ярослава Яріша (2011) та необхідністю по-новому осягнути реальні історичні події, усвідомлюючи право авторів на художній домисел.

Мета статті полягає у визначенні полікомпонентності формування художніх образів у сучасних українських романах.

Аналіз останніх публікацій. Осмисленню історичної прози, трансформації фольклору в ній присвячено низку наукових напрацювань Ю. Горліс-Горського [2], А. Гуляка [3], Л. Ромащенко [6], М. Сапко [7], Д. Пешорди [5] та інших, у яких досліджувалася проблематика творчої фантазії автора, історизму як концепції розвитку й філософського осягнення дійсності, а також з'ясовувалися питання типології історичної прози, трансформації міфологічної образності.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Історична тема завжди користувалася неабиякою популярністю, але її усвідомлення та репрезентація зазнавали певних нашарувань. Письменники часто користуються шляхом безпосереднього «переносу» сучасника в історичне минуле, водночас послуговуються прийомом спорідненості між читачем й оповідачем, що призводить до відчуття присутності читача у творі. Втілюючи творчий задум, осмислюючи художні образи автору історичного роману потрібно зберігати співвідношення історичної і художньої правди, широко використовувати художній домисел, власне бачення й розуміння історичних реалій.

На думку Д. Пешорди літературний твір може бути історичним романом за декількох умов: по-перше, він має бути романом, по-друге, містити концепцію історичного часу, по-третє, висвітлювати історичні події через долі окремих особистостей [5, с. 32]. Згідно з цим вказані у статті твори є історичними романами.

У романі «Із сьомого дна» Я. Бакалець і Я. Яріша яскраво виражена історична складова: подається перелік того, що зробив Богдан Хмельницький для України та її майбутнього; зображено події, що відбуваються після загибелі батька Хмеля, аргументуються козацькі справи та погляди на політику і, зрештою, низка історичних випадків, що призводять до темної сторінки нашої історії – Великої Руїни.

Особливістю роману «Із сьомого дна» є присутність містичних персонажів, посланців пекла (Недоля, Лихо, Біда), які активно втручаються у події і протистоять відомим образам і звичайним козакам. Чорт Недоля

поступово осмислює свої вчинки, у нього з'являється відчуття жалю, хоча раніше міг і немовля зарубати і це не було чимось аморальним. Українська земля, характери козаків, їх вчинки змінюють грішника: «Мені безмежно шкода стало, що я наробив стільки біди людям. Ні, те, що вербував старшин та рубав у бою – це нічого, така робота в мене. Мучила совість за Ольгу, за отамана Шила, за тих людей у Срібному, за Божевільного..» [1, с. 386]. Чорт Недоля еволюціонує, набуває рис людяності, стає менш злим, агресивним, уподібнюється статечному чоловіку.

Оберегає українців і велична віра, церква, святість Хреста і ікони. У посланців пекла не змінюється ставлення до всього, що причетне до святості: «Ми боялися церкви та святої землі, хреста й навіть освяченої ікони», «нам навіть на подвір'я церковне не можна, не те що до собору!... навіть земля перед собором свята!!! Я відчув, як мене починають пекти ступні, як стискає горло... в очах почало темніти... далі вогонь в очах і зовсім згас» [1, с. 389].

Під впливом темних сил змінюються й інші образи, чорти намовляють на гріхи багатьох людей: корчмарку Ольгу, що потім зводить зі світу ще сотню козаків, Брюховецького, Барабаша, Безпалого, Пушкаря й інших чесних козаків, але сильних духом та вірних Богові людей, чортам завербувати не вдається.

Кожен українець хоча б побіжно знає про славетного гетьмана Пилипа Орлика, але навіть не кожен десятий хоча б щось чув про Григорія Орлика, сина славетного батька. Автор роману «Орлі, син Орлика» Т. Литовченко, вивчаючи біографію Григора Орлика, навмисно виокремив документальні події, що мали особливе значення в його житті. Незначні, проте достовірні моменти автор викладає у зносках, на кшталт мігрень Єлизавети Петрівни, або визначних історичних дат, що лише дотично можуть бути віднесені до основного сюжету. Простір, де залишились прогалини в історії або не знайшлося документальних підтверджень, письменник досить переконливо заповнив творчими домислами. Наприклад, арешт короля Карла XII та гетьмана Пилипа Орлика мають документальне підтвердження, а про стосунки Григорія з донькою козака Семена Півторака Софійкою ніяких архівних згадок немає. Художня правда так органічно вписується в історичну, що людина, яка не знає

біографії Григорія, ніколи не подумає, що з написаного є фактом історії, а що постає тільки з творчої уяви письменника. Літературні персонажі яскраво вписуються у смислове навантаження роману. Т. Литовченко настільки переконливо вмонтовує в текст реальні історичні фігури XVIII століття (Вольтера, Гете, фаворитку французького короля Луї XV маркізу де Помпадур), що мимоволі читач вірить у їхню причетність до постаті Г. Орлика.

Формування образу серйозного, відважного чоловіка Григорія Орлика починається ще в одинадцятирічному віці, коли хлопець захищає родину – матір, двох молодших братів і чотирьох сестер від загону яничарів, що рухалися в бік Орликової домівки: «дорогу туркам заступив Грицько, який жахливо заверещав юнацьким фальцетом, здійнявши над головою батьківську шаблю: – На-за-а-а-ад!.. На-за-а-а-ад, нехристі, бусурмани!.. На-за-а-а-ад!!! Ге-е-еть!!! Піш-шли звід-дси ге-е-е-еть!!!» [4, с. 27]. Хлопець неймовірно відважний, сміливий, благородний. Він з розумінням ставиться до того, що батько колись віддав сина під заставу хану, усвідомлює в цьому необхідність, дотримання вірності присязі, а також глибоко переконаний, що батько впевнений у безпеці сина.

Т. Литовченко наділяє Григорія особливим даром – причаровувати, але не бачить у цьому будь-яких магічних, містичних чи міфологічних підстав – все лише завдяки вправному керуванню емоціями, ораторським здібностям тощо. Під час студіювання у Лундському університеті Григорій отримує особисту аудієнцію у Карла XII і зачаровує його розумом, винахідливістю, беззаперечною акторською грою і, внаслідок цього, домагається позитивних наслідків для козаків і своєї сім'ї.

Григорій наділений гострим розумом, інтелектом, вмінням керувати емоціями, відчуттям небезпеки і особливим даром розуміння людей, що дає змогу створити досконалу розвідувальну мережу, яка звітувалася виключно йому і постачала інформацію як з дружньої Франції, так і ворожих країн. Жоден агент не провалив завдання і не виказав цю мережу.

У представлених історичних романах не останнє місце посідає питання віри та релігії, що можна пояснити досить тривалими дискусіями щодо

подібних протистоянь. Іноді віруючі й не віруючі співіснують у мирі, а інколи це постає серйозною проблемою, що призводить до вбивств та вигнань суто за релігійною ознакою.

Висновки та перспективи подальших наукових досліджень.

У 1991 році Україна вступила у дискусію зі світом як незалежна держава. Сьогодні набуває особливої актуальності уміння декодувати значення і смисли історичного і культурного досвіду, переосмислення історичних постатей і вчинків простих людей, звернення до невідомих осіб, які відіграли свого часу вагомую роль в історії України. Запропонована наукова розвідка не охоплює всіх аспектів сучасної української історіографії, подальші наукові пошуки доцільно спрямувати на ґрунтовне вивчення сучасної історичної романістики та втілення в ній художніх візій авторів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бакалець Я., Яріш Я. Із сьомого дна. / Я. Бакалець, Я. Яріш. – Харків: Клуб сімейного дозвілля, 2011. – 396 с.
2. Горліс-Горський Ю. Холодний Яр.: Роман / Ю. Горліс-Горський. – Львів: Відродження, 432 с.
3. Гуляк А. Становлення українського історичного роману: Монографія / А. Гуляк. – К.: ТОВ «Міжнародна фінансова агенція», 1997. – 293 с.
4. Литовченко Т.І. Орлі, син Орлика / Т.І. Литовченко. – Харків: Фоліо, 2010. – 282 с.
5. Пешорда Д. Жанрові модифікації сучасного історичного роману: дис... канд. філол. наук : спец. 10.01.06 «Теорія літератури» / Дамір Пешорда. — Львів, 2001. — 174 с.
6. Ромащенко Л. Жанрово-стильовий розвиток сучасної української історичної прози: Монографія / Л. Ромащенко. – Черкаси: Вид-во Черкаського державного університету імені Богдана Хмельницького, 2003. – 388 с.

7. Сапко М. «За логікою Романа...» / М. Сапко // Друг читача. – 21.12.2009.

The article analyzes the concept of historicism, analyzed the novels «From the seventh bottom» and «Orly, the son of Orlik», author's interrelation to the epoch and the time he writes is taken into account.

Key concepts: historicism; historical novel; artistic image.